

... Μὲ τὸ σημερινὸν μάθημα συνεπληρώθη ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας.

Ἀπὸ τὰ μαθήματα αὐτά, τὰ ἀφορῶντα τὴν προϊστορικὴν, τὴν πρωτοϊστορικὴν, τὴν κλασσικὴν, τὴν Ἑλληνιστικὴν καὶ τὴν Βυζαντινὴν Ἑλλάδα, ὑπῆρξαν ἄκρως συνοπτικά, ἢ ἀπλῶς ὑπομνηστικά.

Ἀντιθέτως ἐδόθη ἕκτασις εἰς τὴν Καποδιστριακὴν περίοδον. Κυρίως σὰς ἐδίδαξα περὶ Καποδίστρια.

Παρηκολουθήσαμεν δηλαδὴ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, καὶ συναφῶς τὸ ἀφυπνιζόμενον Ἔθνος ἀπὸ τοῦ 1800 μέχρι τοῦ 1831. Τὴν ἱστορίαν τῆς πρώτης καὶ δευτέρας δυναστείας θὰ διδάξωμεν κατὰ τὸ προσεχές σχολικὸν ἔτος. Ἡ πρόθεσίς μου ἦτο ν' ἀσχοληθῶ κ' ἐφέτος μὲ τὴν μᾶλλον πρόσφατον Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ δὲν εἶχα ἐπάρκειαν χρόνου. Τὰ μαθήματά μου, ὡς ἐκ τῆς νέας ὀργανώσεως τῆς Σχολῆς, διὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ εὐγνωμονῆτε τὴν Κυβέρνησιν, ἤρχισαν κατὰ τὰ μέσα Δεκεμβρίου.

Ἐθεώρησα ὅπωςδὴποτε ἀναγκαῖον νὰ κάμω τὰ σύντομα μαθήματα, ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, διότι ἀποβλέπω εἰς τὴν Ἐθνικὴν ἱστορίαν ὡς πρὸς μίαν ὁλότητα, ἢ δὲ ἱστορικὴ μὀρφωσις τῆς κοινοβουλευτικῆς περιόδου ἄφηνε πολλὰ κενά. Καὶ ὄχι μόνον κενὰ γεγονοτολογικά. Κενὰ ἐρμηνείας. Τὸ μάθημα τῆς Ἐθνικῆς ἀγωγῆς εἶναι μάθημα ἐρμηνευτικὸν τῆς ἱστορίας—δὲν εἶναι ἀπλῆ ἀπομνημόνευσις πολέμων, χρονολογιῶν, εἶναι ἐξαγωγή συμπερασμάτων ἀπὸ τὴν ἱστορίαν. Μαζὶ μὲ τὸν Πολύβιον, μαζὶ μὲ τὸν Θουκυδίδην, μαζὶ μὲ τόσους ἄλλους πιστεύω ὅτι ἡ ἱστορία παρέχει διδάγματα—ἐμφανίζει παραδείγματα πρὸς ἀποφυγὴν, καὶ παραδείγματα πρὸς μίμησιν. Ὅτι μέχρις ἐνὸς σημείου τὸ παρελθὸν διδάσκει περὶ τοῦ μέλλοντος, ὅτι ἡ ἱστορικὴ πεῖρα δὲν εἶναι κᾶτι ποῦ μποροῦμε νὰ παραμελήσωμεν. Διότι παρεμέρισamen τὰ διδάγματα τοῦ 1831 καὶ τοῦ 1862, ὑπέστημεν τὴν ἀπογοήτευσιν τοῦ 1924—1935. Διότι ἐλάβαμεν ὑπ' ὄψει τὴν πεῖραν τοῦ 1917 εἴμεθα σήμερον ἠνωμένοι γύρω ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην—γύρω ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Μεταξᾶν.

Ἡ πρόθεσίς μου ἦτο νὰ βιογραφήσω τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, νὰ ὁμιλήσω διὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του, διὰ τὰς κατόπιν περιπετείας του καὶ νὰ δείξω ὅτι φυγόκεντροι δυνάμεις, ἔκαμναν ἐπὶ χρόνον πολὺν ἀδύνατον τὴν πολιτικὴν του ἐνότητα, ὅτι αὐτὰς τὰς φυγοκέντρους δυνάμεις ἠθέλησε νὰ ἐξουδετερώσῃ ὁ Καποδίστριας, ὅτι αὐτὰς τὰς φυγοκέντρους δυνάμεις δὲν ἐπέτυχε νὰ κατανικήσῃ ὁ Χαρίλαος Τρικούπης, ποῦ ἐδούλευεν εἰς τὴν κοινοβουλευτικὴν πρόληψιν, ὅτι ἡ κοινοβουλευτικὴ πρόληψις ἔφερε τὸ 1897, ὅτι κατὰ τῆς κοινοβουλευτικῆς προλήψεως ἠγέρθη ὁ τόπος τῷ 1909, ὅτι αὐτὴ ἡ εἰρηνικὴ ἐξέγερσις ἐχαλιναγώγησε τὰς φυγοκέντρους δυνάμεις διὰ τὸ 1912 - 1913, ὅτι αἱ φυγόκεντροι δυνάμεις ἐθριάμβευσαν πάλιν μετὰ τὸ 1914, καὶ ὅτι εἰς

(1) Τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν τὴν κατακλειδα τῆς τελευταίας ὁμιλίας τοῦ κ. Ἀρίστου Καμπάνη, καθηγητοῦ τῆς Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς, εἰς τὴν Πάντειον Ἀνωτάτην Σχολὴν Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν καὶ δημοσίων ὑπαλλήλων.

αὐτὰς ὀφείλομεν τὴν φοβερὰν μέχρι τοῦ 1935 περίοδον, τὴν ὁποίαν ἑτερομά-
τισε Γεώργιος ὁ Β΄ διὰ τῆς χειρὸς τοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ, τοῦ μεγαλουργοῦ
συμβούλου του.

Ἡ δημιουργικὴ τετραετία τοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ μᾶς συνεφιλίωσε πρὸς
τὴν ἰδέαν τοῦ Κράτους ὡς ἐνεργοῦ ὀργανωμένης Ἐθνικῆς ὁλότητος. Τώρα
φυγόκεντροι δυνάμεις δὲν ὑπάρχουν, ὑπάρχει πειθαρχία. Ὑπάρχει ἐνότης.
Σύμπνοια. Αἴσθημα εὐθύνης. Καὶ αὐστηραὶ κυρώσεις ἐναντίον ἐκείνων ποῦ
ὑπονομεύουν τὸ συμφέρον τῆς ἐθνικῆς ὁλότητος.

* *

Εἰς τὰ μαθήματά μου ἐπεχείρησα μίαν ἀνισομερῆ βιογραφίαν τοῦ ἑλλη-
νικοῦ Ἔθνους. Σᾶς ὠμίλησα διὰ τοὺς ἀπωτάτους—ἀλλὰ πρὸ πάντων διὰ
τοὺς μᾶλλον προσφάτους προγόνους μας, διὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821
καὶ τὸν Καποδίστριαν, ποῦ εἶναι ὁ ἐθνικὸς καὶ πολιτικὸς μας διδάσκαλος.
Ἄν δὲν παρενεβάλλετο ἡ μεγάλη παρένθεσις τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ—ἂν
ἐσυνεχίζετο ἡ προσπάθεια τοῦ Καποδίστρια, τὸ Ἔθνος θ' ἀποκτοῦσε π.χ.
δημοτικὰ σχολεῖα προτοῦ ἀποκτήσῃ Πανεπιστήμια, δὲν θὰ ἔκτιζεν ἐπὶ τῆς
ἄμμου, ἀλλ' ἐπὶ στερεῶν βάσεων, δὲν θὰ ἐχάνετο πολύτιμος χρόνος. Ἄλλ'
ἐπανάηθαμεν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Καποδίστρια μόνον ἀπὸ τοῦ 1936 διὰ τῆς
πρωτοβουλίας τοῦ Ἰωάννου Μεταξᾶ, ἐνὸς Ἐπτανησίου ὅπως ὁ Καποδίστριας.

* *

Ἡ ἱστορία εἶναι ἐπιστῆμη πνευματικῆ. Δὲν προϋποθέτει τὴν ἀπόλυτον νο-
μοτέλειαν, ποῦ προϋποθέτουν, ἀλλὰ δὲν πραγματοποιοῦν τελείως, αἱ λεγόμε-
ναι θετικαὶ ἐπιστῆμαι. Διότι εἰς τὴν ἱστορίαν κινοῦνται ἄνθρωποι. Ὁ κόσμος
τῆς ἱστορίας δὲν εἶναι κόσμος βουβός, ὅπως ὁ κόσμος τῆς φύσεως. Τὸν
ἔρωτῶμεν καὶ μᾶς ἀπαντᾷ. Τὸν αἰσθανόμεθα μέσα μας, ὅταν αὐτοπαρατη-
ρούμεθα, ὅταν ἐνδοσκοπούμεθα. Δὲν τὸν αἰσθανόμεθα μόνον ἐξωτερικῶς,
ὡς ἀντικείμενον. Παρακολουθοῦμεν μὲ πάθος τὰ γεγονότα, ὑποδυόμεθα
ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τοὺς ρόλους ποῦ διαδραματίζουσιν τὰ πρόσωπα τοῦ ἱστορικοῦ
δράματος. Δὲν εἴμεθα, δὲν ἡμποροῦμεν νὰ εἴμεθα, ἀπλοῖ θεαταί, ἀπαθεῖς,
καὶ ἐνίοτε χασμῶμενοι θεαταί. Τὸ παρελθὸν εἶναι μέσα εἰς τὸ αἷμα μας.
Τὸ ἐθνικὸν παρελθὸν εἶναι εἰς τὰς φλέβας μας, εἶναι στοιχεῖον τῆς ψυχῆς
μας. Τὸ παρελθὸν, τὸ ἐθνικὸν παρελθὸν εἶναι ἡ ζωὴ μας, σὰρξ ἐκ τῆς σαρ-
κὸς μας. Αἱ ἱστορικαὶ ἐπιστῆμαι πηγάζουσιν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τὴν
ὁποίαν μελετοῦν. Τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης των εἶναι εὐρύ. Ὅταν ὁ
Ἀριστοτέλης διετύπωνε τὴν θεωρίαν τῶν μορφῶν τῆς Κυβερνήσεως, εἶχεν
ὡς ὕλικὸν τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Σήμερον ἔχομεν ὀπισθὲν
μας τὴν ἱστορίαν πολλῶν αἰώνων, καὶ μαντεύομεν τὴν μορφήν τῶν προϊ-
στορικῶν πολιτισμῶν.

Εἶπαμεν ὅτι τὴν ἱστορίαν δημιουργοῦν οἱ ἄνθρωποι:

Ὁ ἄνθρωπος, ὁ μεμονωμένος ἄνθρωπος, δὲν προϋπῆρξε τῆς κοινωνίας.
Πῶς θ' ἀδιαφορήσῃ λοιπὸν διὰ τὴν ἱστορίαν; Δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ὁ φυσικὸς
ἄνθρωπος, ὁ ἄνθρωπος ὁ προγενέστερος κάθε ὀμαδικοῦ, κάθε συλλογικοῦ
βίου. Οὐδεμία ἀνθρωπίνη κοινότης, οὐδὲν ἔθνος εἶναι παράθεσις, ἀράδια-
σμα ἀτόμων. Εἶναι σύνθεσις.

Ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος, ὁ οἰκονομικὸς, ὁ οἰκουμενικὸς ἄνθρωπος, ὁ ἐκτὸς
τόπου καὶ χρόνου ἄνθρωπος, εἶναι νοητικὸν πλάσμα. Σχῆμα νοητικόν. Εἶναι
ἰδεατὸς τύπος. Εἶναι μία ἀφαίρεσις. Ἄλλ' ἂν ἀρχίζωμεν μελετῶντες τὸν
ἄνθρωπον καὶ ὄχι τὴν ὀμάδα—τὸν ἄνθρωπον πρὶν ἀπὸ τὴν ὀμάδα, τοῦτο συμ-

βαίνει διότι τὸ συγκεκριμένον ἄτομον, τὸ πραγματικὸν ἄτομον, ἀποτελεῖ μίαν μονάδα ἀπτήν, καὶ πλῆθος ἐπιστημῶν ἐπήγασαν ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς δράσεως τοῦ ἀτόμου, τὴν μελέτην τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀτόμου.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πνεῦμα. Ἄλλὰ εἶναι καὶ σῶμα. Ἄν ἦτο μόνον πνεῦμα, δὲν θὰ μπορούσε νὰ συλλάβῃ τὴν πραγματικότητα. Θὰ ἦτο ἀπλοῦς θεατὴς τῆς. Διότι θέλει, διότι συναντᾷ ἐμπόδια, κατορθώνει ν' ἀναγνωρίσῃ, νὰ τακτοποιήσῃ τὸν κόσμον μέσα του : Ἡ φιλοσοφία, ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἱστορία πρέπει νὰ ὑπηρετοῦν τὴν ζωὴν. Ἡ σκέψις εἶναι μία ἀπὸ τὰς λειτουργίας τῆς ζωῆς. Ὑπάρχει καὶ ἡ πράξις. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι κᾶτι ἀφηρημένον. Εἶναι κᾶτι ζωντανόν. Ἡ ἱστορία εἶναι πράξις.

Τὸ ἔθνος εἶναι ζωὴ. Τὰ ἄτομα συνδέονται μὲ τὰ ἄτομα. Αἱ γενεαὶ συνδέονται μὲ τὰς γενεάς. Πρόσωπα, οἰκογένειαι, ἔθνη, ἐποχαί, συστήματα κοινωνικά, ἐμφανίζουν ὀλότητας. Ἐνα γεγονός συνδέεται μὲ ἕνα σύστημα γεγονότων, δὲν εἶναι ξεκάρφωτο. Κάθε μερικώτερον σύνολον συνδέεται πρὸς ὀλότητα μεγαλύτεραν. Κάθε σύνολον ἔχει τὴν σημασίαν του. Μία ἱστορική στιγμή, ἔχει ἐκτὸς τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον βλέπομεν εἰς αὐτήν, καὶ μίαν ἀφ' ἑαυτῆς δικαιολογίαν. Κάθε ἱστορική στιγμή, ἔχει τὴν ἰδικήν τῆς ἀξίαν. Τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς. Ζῶμεν χάριν ἐνὸς σκοποῦ—ἀλλὰ ζῶμεν καὶ διὰ νὰ ζήσωμεν. Ἡ θυσία ὅμως εἶναι ἡ ὑπερτέρα μορφή τῆς ζωῆς. Θυσιάζοντες οἰκειοθελῶς ἕνα μέρος τῆς προσωπικῆς μας ἀνεξαρτησίας, συντηροῦμεν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ συνόλου. «Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα—θεῖα εἶναι ἡ δάφνη—μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει». Εἶπεν ὁ ποιητής.

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ